

sille. Hän otti laatiakseen synteesin siitä, mitä avainasemassa olevien käsittepiirien sanastot voivat kertoa uralilaisen alkukodin sijainnista. Näin syntyivät julkaisut »Az uráli nyelvek régi halnevei» (= Uralilaisten kielten vanhat kalannimet, NyK XLIX, 97 s., 1935) ja »Fák és fás helyek régi nevei uráli nyelvekben» (= Puiden ja puustojen vanhat nimet uralilaisissa kielissä, NyK LI—LII, 111 s., 1943), joiden tulokset, täydennettyinä uralilaisten kielten lintujen ja imettäväisten nimien analysilla, tiivistyivät artikkeliksi »Zur Frage des alten Wohngebietes der uralischen Völker» (Acta Linguistica Hungarica I, 74 s., 1952; unk. 1951). Alkukodin tekijä sijoittaa alueelle, jonka rajana on etelässä Kaman yläjuoksu, idässä Ural, pohjoisessa Petšoran ylä- ja keskijuoksu ja Ižma sekä lännessä Vytšegdan ylä- ja keskijuoksu.

Näissä etymologisissa selvittelyissä on merkittävä osuus samojedikielillä, joihin fennistinä alkanut tutkija työskentelymahdollisuuksien palauduttua toisen maailmansodan jälkeen siirsi harvinaista tarmoa ja vitaalisuutta osoittaen tieteellisen problematiikkansa painopisteen. Parin viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana hän on vakiinnuttanut asemansa ilahduttavasti voimistuneen samojedologian johtavien ja produktiivisimpien edustajien joukossa. Nuoruusvuosilta tuttu teema takasi samojedin osalta käsiteltynä 1956 kauniin saavutuksen, »Attributive Konstruktionen im Samojedischen» -nimisen väitöskirjan (ALH IX, 81 s., 1959; unk. 1957), jonka perusteella Unkarin Tiedekatemia myönsi tekijälle kielitieteiden tohtorin arvon. Hänen muista tutkimuksistaan nimettäköön tässä vain eräitä laajimpia: »Die possessiven Fügungen im Samojedischen und das Problem des uralischen Genitivs» (ALH VII, 98 s., 1958; unk. 1956). »Zur Frage der determinierenden Deklination im Juraksamojedischen» (ALH X, 39 s., 1960; unk. 1959) ja »Zur juraksamojedischen Konjugation» (89 s., 1970). Viimeksi mainittu arvokas artikkeli ilmestyi Finnisch-ugrische

Irene Sebestyén-Némethin 80. ikävuoden täytyttyä

Tunnettu unkarilainen kielentutkija ja Suomen ystävä professori Irene Sebestyén-Németh saavutti 80 vuoden iän 27. toukokuuta 1970.

Jo 1916 ilmestyi hänen tohtorinväitöskirjansa »Finn jelzós szerkezetek» (= Suomen attribuuttirakenteet, Nyelvtudományi Közlemények XLIV, 44 s.). Tutkielma, josta suomen kielen attribuutin arkaistiset tai vertailevan fennougristiikan kannalta muuten tärkeät piirteet käyvät kiintoisasti ilmi, merkitsi olennaista täydennystä Unkarissa noihin aikoihin valmistuneiden huomattavien attribuuttitutkimusten sarjaan. 1920-luvulla prof. Sebestyén-Németh omistautui pitkäksi aikaa kielitieteellisen paleontologian kysymyk-

Forschungenin XXXVIII niteessä, ja sama aikakauskirja julkaisee tänä vuonna myös n. 45-sivuisen tutkielman »Zum Gebrauch des Duals und des Plurals im Juraksamojedischen». Kuten kirjoitusten nimet osoittavat, uralilainen muoto- ja lauseoppi ovat tekijän ominta alaa. Piennemmissä töissään hän on menestyksellisesti käsitellyt myös äänne- ja sanastooppia. Tunnustukseksi ansiokkaasta tieteellisestä toiminnasta Irene Sebestyén-Némethille suotiin 1964 Nyky-Unkarissa harvinainen kunnianosoitus, yliopiston professorin arvonimi. Opetustehtäviinkin häneltä on riittänyt aikaa: hän on Budapestin yliopistossa luennoinut samojedologiaa sekä opettanut mm. suomen kieltä.

Tieteellinen työ jää yleensä suurelle yleisölle vieraaksi ja niin tässäkin. Aivan toisella tavoin tunnetaan sekä Unkarissa että Suomessa prof. Sebestyén-Némethin yli viisikymmentä vuotta kestänyt toiminta heimokansojen kulttuuristeiden lujittamiseksi. Kotimaassaan hän onkin tämän työalan kunnianarvoisa keskustuskilö. Lukuisilla Suomen-matkoillaan, jotka alkoivat 1912 ja jatkuivat yhtämittaisesti 1930-luvun alkupuolelle saakka, hän oppi täydellisesti suomen kielen ja perehtyi Suomen kulttuuriin, varsinkin kaunokirjallisuuteen. Hän on laatinut kuvauksia Suomesta ja parhaista kirjailijoistamme unkarilaisten lehtien ja tietoteosten lukijoille sekä tehnyt maamme kirjallisuutta ja taidetta tunnetuksi monissa puheissa ja esitelmissä. Erityisen tunnustuksen olemme prof. Sebestyén-Némethille velkaa siitä, että hän on etevästi kääntänyt unkariksi runsaan määrän suomalaista kaunokirjallisuutta: Johannes Linnankosken, Arvid Järnefeltin, F. E. Sillanpään, Urho Karhumäen ja Mika Waltarin romaaneja sekä Juhani Ahon, Järnefeltin ja Sillanpään novelleja ym. Tuorein todiste kääntäjän taidosta ja uupumattomasta harrastuksesta on viime vuonna ilmestynyt »Dióbé-ország», bušmannien luona käyneen lähetysaarniaan Tuulikki Jantusen »Pähkinänsydän»-nimisen matkakuvauksen unkarinnos. Suomessa prof.

Sebestyén-Németh on julkaissut teoksen »Unkarin kielen opas omin päin opiskelville» (1932), jonka lukukappaleet on valittu Sándor Petöfin kauneimmista runoista. — Prof. Sebestyén-Németh on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Suomalais-ugrilaisen Seuran ja Kalevalaseuran ulkomainen jäsen.

Esittäessään nyt myöhästyneet onnentoivotuksensa Virittäjä haluaa samalla hartaasti kiittää Irene Sebestyén-Némethiä kaikesta siitä, mitä hän on tehnyt maamme hyväksi. Vuosikymmeniä sitten solmittu ystävyys on kestänyt rikkumattomana molemmin puolin. Sen osoituksena pidämme sitäkin, että prof. Sebestyén-Németh on halunnut julkaista eräät tärkeät viimeaikaiset tutkimuksensa nimenomaan suomalaisessa aikakauskirjassa. Annamme tälle suuren arvon.

Edellä olemme luettelomaisesti esitelleet prof. Sebestyén-Némethin elämäntyön saavutuksia. Suotakoon nyt tilaa persoonallisemmalle tulkinnalle. Puheenvuoron saa toinen unkarilainen Suomen ystävä prof. György Lakó, joka lausui Unkarin Kielitieteellisen Seuran suomalais-ugrilaisen osaston kokouksessa tutkijakumppaninsa 80-vuotispäivän aattona seuraavat, lehdellemme puhujan luvalla suomennetut sydämelliset sanat:

Arvoisa rouva professori! Korkeasti kunnioitettu seuramme jäsen!

Niin kuin muissakin tieteellisissä seuroissa on meidänkin seurassamme tapana, että juhlapuhuja sellaisina elämän merkkipäivinä, joita 70- tai 80-vuotispäivä ovat, arvioi päiväsankarin tieteellistä toimintaa ja luettelee hänen tärkeimmät teoksensa tai viittaa niiden tieteelliseen merkitykseen. Sallittakoon minun tällä kertaa poiketa tältä minunkin hyväksymältäni ja jo usein kulkemaltani tieltä ja käyttää tämä juhlahetki, jonka muotoutumiseen olen omavaltaisesti varannut itselleni oikeuden vaikuttaa, muihin tarkoituksiin kuin Teidän tieteellisen toimintanne esittelyyn ja arviointiin. Tämä menettelytapa tuntuu minusta aiheelliselta

jo siitäkin syystä, että Irene N.-Sebestyénin kielitieteelliset tutkielmat eivät esittelyä kaipaa: niin fennougristiikan kuin myös unkarilaisen kielitieteen ammattimiehet, ei vain vanhempi vaan myös nuorempi tutkijapolvi, lukevat niitä innolla. Sitä paitsi mainittakoon, että etevä unkarilainen kielitieteilijä Dávid Fokos on jo kymmenen vuotta sitten arvioinut päiväsankarimme kielitieteellisiä saavutuksia aikakauslehti Nyelvtudományi Közleményekissä (LXII s. 356—358) ilmeystyneessä perusteellisessa kirjoituksessaan.

Voidakseni kulkea valitsemaani toista tietä minun on pakko plagioida itseänsä päiväsankaria, tarkemmin sanoen hänen kymmenen vuotta sitten suomalaisessa aikakauslehdessä Virittäjässä ilmestynyttä artikkeliaan. Tämänpäiväisen tilaisuuden juhlallisuus vaatii näet tosiasioiden esittämistä Irene N.-Sebestyénistä, ja tähän tarkoitukseen en voisi löytää autenttisempaa lähdettä kuin juuri mainitsemani.

»Palatkaamme takaisin menneisyyteen, herättäkäämme eloon muistoja, jotka liittyvät nuoruuteni vaiheisiin», kirjoitti Irene N.-Sebestyén artikkelissaan. Siinä on minunkin päämääräni: palata menneisyyteen ja herättää eloon hänen nuoruuteensa kuuluvia muistoja. Katsokaamme siis, mitä nämä muistot sanovat, mistä ne kertovat.

Irene N.-Sebestyén oli kuusitoistavuotias koulutyttö, kun hän eräänä kauniina kesäpäivänä penkoissaan vanhaa kirjakasaa Siebenbürgenissä sijaitsevan kotinsa ullakolla sai sattumalta käsiinsä ensimmäisen täydellisen Kalevalan Ferdinánd Barnan v. 1871 julkaisemana unkarinoksenä. Tätä kirjaa lukiessaan hän tunsi joutuneensa satumaahan. Nuoren Aion kohtalo järkytti häntä syvästi, ja vaikka hänen kiinnostuksensa Suomea kohtaan ei saanutkaan välitöntä jatkoa — hänen käsiinsä ei näet pitkään aikaan osunut toista suomalaista kirjaa — hän ei voinut enää unohtaa Ainoa ja Kalevalaa. Muutamia vuosia myöhemmin opiskellessaan

Budapestin yliopistossa hän joutui uudelleen Kalevalan lumoihin. Täällä nimitetään Zoltán Gombocz luenno Kalevalasta, ja kuulijat lukivat hänen johdollaan hartaasti eepoksen neljättä runoa, pienen Aion liikuttavaa tarinaa. Näihin aikoihin Irene N.-Sebestyén tunsi jo József Szinyeyin suositun »Tuhansien järvien maata» käsittelevän nuoruuden teoksen (Az ezer tó országa). Niin tämä kirja kuin myös erilaiset vuosisatamme alussa käännoksinä ilmestyneet suomalaisen kaunokirjallisuuden luomukset ruokkivat edelleen hänen kiinnostustaan suomalaista kirjallisuutta kohtaan. Ratkaiseva käänne hänen urallaan tapahtui kuitenkin vasta v. 1910, jolloin hän sai käsiinsä Linnan kosken romaanin *Laulu tulipunaisesta kukasta*. Ihastuneena hän luki tämän kuuluksi tulleen romaanin ja ryhtyi kääntämään sitä. Vuonna 1912 hän tuli Suomeen ja saattoi kieliopintojensa tuloksena syntyneen käännoistyön päätökseen itse paikalla vielä saman vuoden kesällä. Kirja ilmestyi syksyllä 1914, ja tällä työllään päiväsankari saattoi modernin suomalaisen kaunokirjallisuuden lukuisten muiden maailmankirjallisuuden mestariteosten unkarinkielisten käännosten rinnalle. *Laulu tulipunaisesta kukasta* -romaanin menestys oli suunnaton. Kuten tunnettua sen lumovoima ei ole haalistunut vielä nykyäänkään; budapestilaisen Europa-kustantamon julkaistua romaanin 1957 toistamiseen myytiin tämäkin painos loppuun yhtä nopeasti kuin ensimmäinen.

»*Laulu tulipunaisesta kukasta*» oli vain ensimmäinen askel päiväsankarimme kääntäjän uralla. Tätä romaania seurasi useita muita, ja ne takaavat Irene N.-Sebestyénille huomattavan sijan unkarinkielisessä käännoiskirjallisuudessa ja vielä huomattavamman aseman suomalaisen kirjallisuuden unkarilaisten tulkitsijain joukossa. Irene N.-Sebestyénin unkarintamien teosten määrä on varsin suuri; kenties se olisi vieläkin suurempi, ellei hänellä olisi ollut erityistä kykyä tajuta sisällön lisäksi myös kielen kauneuksia.

Mutta koska hänellä oli tämä lahja, hänen mielenkiintonsa kääntyi pian kielen esteettisestä puolesta sen kieliopillis-loogiisiin tunnusmerkkeihin, ja ellen erehdy, juuri tämä seikka tietyllä tavalla rajoitti hänen käännöstyötään mutta antoi samalla — kielentutkimuksen suureksi voitoksi — sysäyksen lingvistiseen työhön. Tämän työn ansiot eivät enää käy ilmi kirjallisuuden vaan kielitieteen historiasta. Hänen ensimmäinen kielitieteellinen tutkielmansa »Finn jelzós szerkezetek» (Suomen kielen attributtirakenteet) ilmestyi 1916 aikakauslehti Nyelvtudományi Közleményekin numerossa XLIV. Materiaalilähteisiin kuului myös mainittu Linnankosken romaani, merkki siitä, että kirjoittajan kiinnostus kielitieteeseen kehittyi täydessä sopusoinnussa hänen kirjallisuuden rakkautensa ja runollista kieltä kohtaan tuntemansa mielenkiinnon kanssa.

En seuraa enää aloittamaani tietä. Jätän nyt päivänsankarimme nuoruusajan tarkastelun sikseen ja vältän myös viittauksia ammattikirjallisuuteen. Minulla on sitäkin parempi syy menetellä näin, kun vain 12 vuotta suomen attributtirakenteita koskevan tutkielman ilmestymisen jälkeen alkoi omassa elämässäni se ajanjakso, josta lähtien minulla on omakohaisia kokemuksia tai ainakin vaikutelmia Irene N.-Sebestyéniestä ja hänen toiminnastaan.

Oli vuosi 1929, kun itämerensuomalaisien kielten ja yleisen kielitieteen arvossa pidetty erikoistuntija, suomalainen professori Martti Airila eräänä syyspäivänä saapui Budapestiin. Ensi töikseen hän meni tapaamaan Zoltán Gomboczia kertoakseen tälle aiheestaan käyttää lyhyt oleskeluaikansa muun muassa unkarin kielen opiskeluun ja pyytääkseen siihen hänen apuaan. Zoltán Gombocz määräsi minut auttamaan professori Airilaa tämän unkarin kielen opinnoissa. Kunnianarvoisa »oppilaani» oli kaikesta päättäen minuun tyytyväinen, koskapa hän kotiin palattuaan lähetti minulle muistoksi suo-

menkielisen romaanin, tarkemmin sanoen yhden Linnankosken teoksista, saman kirjailijan, jonka Laululla oli suuri vaikutus myös Irene N.-Sebestyéniin elämään. Lukeminen tosin edistyi minulta hitaasti, mutta selvisin siitä kuitenkin — vaikka saatoinkin aluksi lukea vain 10 rivin »päiväannoksia» — muutamassa kuukaudessa ja jouduin päivänsankarimme tavoin Linnankosken lumoihin. Tarkistaessani, oliko joku jo kääntänyt suomalaisen kirjailijan teoksia unkariksi, osuin Irene N.-Sebestyéniin nimeen. Laulu tulipunaista kukasta oli tietenkin seuraava suomalainen romaani, johon mielenkiintoni tämän etäisen tuttavuuden vaikutuksesta kohdistui. Minun ei tarvinnut lukea täyttä sivuakaan; romaanin viiden ensimmäisen rivin kielellinen kauneus teki minuun heti unohtumattoman vaikutuksen: »Iltapäivän aurinko oli vieraisilla metsäisen kukkulan rinteellä. Loitommille puiden lomitse kättä pisti tai silmää vilkutti, lähimmät lämpimään syliinsä otti.» Tämän suuren kielellis-esteettisen elämyksen jälkeen oli tietenkin hartain toiveeni saada tutustua henkilökohtaisesti Laulun unkarilaiseen kääntäjään. Vuoden 1933 tienoilla toiveeni toteutuikin, ensimmäisten Suomen matkojeni jälkeen, mikäli muistan oikein. Tutustumista seurasi useita tapaamisia ja keskusteluja, enimmäkseen Unkarin Kielitieteellisen Seuran jokakuukautisten istuntojen jälkeen.

Nämä keskustelut poikkesivat niin aiheeltaan kuin kieleltäänkin senaikuisten seurapiirin tavallisista keskusteluista. Puhuimme Suomen oloista, kielitieteen tapahtumista, fennougristiikan asemasta ja tasosta maassamme, Unkarin nuoren älymystön senhetkisestä lohduttomasta asemasta ja tieteellisen jälkikasvun ratkaisua vailla olevasta ongelmasta ja varsin usein käytimme unkarin kielen asemasta suomea, kieltä, jonka mestarillisessa taidossa tuskin kukaan on verrattavissa Irene N.-Sebestyéniin. Muistan nämä tapaamiset hyvin elävästi vielä tänäkin hetkenä ja olen pysynyt uskollisena niiden

muistolle tähän päivään asti, sillä mielestäni oli suuri kunnia, että sellainen monissa maissa tunnettu ja tunnustettu tutkija kuin Irene N.-Sebestyén oli tuolloin halukas ilmaisemaan käsityksiään minulle, jolla siihen aikaan — elinhan vuosikautia juurettomana ja vailla vakinaista työpaikkaa, paikkakunnalta toiselle sysätynä — ei näyttänyt olevan pienintäkään mahdollisuutta saada koskaan antautua tieteen palvelukseen.

Vuonna 1936 jouduin tilapäiseksi apuopettajaksi erääseen maaseutulukioon, ja tämä teki lopun niistä miellyttävistä keskusteluista, jotka vuosikautia olivat olleet voiman lähteenäni ja kannustaneet minua eteenpäin työssäni. Meille joka suhteessa vaikeat ajat olivat koittaneet, mutta nekään eivät kyenneet estämään Irene N.-Sebestyéniä jatkamasta kääntäjän ja tutkijan työtään; päin vastoin juuri näihin aikoihin hän oli hämmästyttävän tuoteliias. Vuodesta 1936 lähtien hän käänsi kuuluisien suomalaisten kirjailijain teoksia yhden toisensa jälkeen: Sillanpään Nuorena nukkunut (1939), Linnankosken Pakolaiset, Sillanpään Michen tie (Egy férfi útja, 1940), Mika Waltarin Antero ei enää palaa (Antero ne mtér vissza, 1942) ja Urho Karhumäen Voittajana maaliin (A bajnok, 1944). Vielä Unkarin vapautuksen jälkeenkin hän jatkoi käännöstyötään. Vuonna 1957 hän julkaisi romaanista Dal a tüzpiros virágról (Laulu tulipunaisesta kukasta) uuden ja laajennetun painoksen, ja viime vuonna saimme häneltä suomalaisten kansansatujen käännöskokoelman, joka ilmestyi niteessä Férfiszülte leány (Miehestä syntynyt

tyttö). Kuuluisimmassa kirjallisuushistoriallisessa tutkielmassaan, joka ilmestyi aikakauslehdessä Budapesti Szemle v. 1940, hän esitteli meille Nobel-kirjailija Sillanpään.

Päivänsankarimme merkittävimmät kielitieteelliset tutkimukset käsittelevät uralilaisten kielten kalan- ja puunnimiä, uralilaisten kansojen muinaisten asuma-alueiden ongelmaa, samojedilaisten ja uralilaisten kielten omistussuhdetta sekä samojedin attribuuttirakenteita. Suurin osa näistä tutkielmista on ilmestynyt Unkarin vapautuksen jälkeen osoituksena siitä harvinaisesta tieteen rakkaudesta ja hämmästyttävästä suorituskyvystä, mikä on ollut tunnusomaista Irene N.-Sebestyénille kautta koko hänen elämänsä ja on yhä edelleenkin.

Tällaiset juhlatervehdykset, jollaisen minäkin olen tänään rohjennut esittää, päättyvät ymmärrettävistä syistä tavallisesti toivomukseen, että päivänsankari jatkaisi tieteellistä työtään vielä vuosikautia. Minäkin toivon tätä koko sydämestäni, vaikka harkitsinkin hetken, olisiko kohtuullista vaatia Irene N.-Sebestyéniltä vielä lisää työsuorituksia, onhan hänen koko elämänsä ollut jatkuvaa työntekoa ja hänen kirjallinen toimintansa niin runsasta, että Unkarin kulttuurihistoriassa vain hyvin harvat naiset voivat ylpeillä vastaavalla. Mutta työ kuuluu erottamattomana osana elämisen arvoiseen elämään, ja Irene N.-Sebestyéinin koko elämä on osoitus siitä, ettei työ ole hänelle taakka vaan pikemminkin sisäisen välttämättömyys ja nautinto.